

การวัดและประเมินผลทักษะภาวะผู้นำ ในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพ

จะเริ่มต้นวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพอย่างไร

ทักษะภาวะผู้นำ (leadership skill) มีความจำเป็นอย่างยิ่งในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอน จึงเป็นทักษะที่ควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินอย่างเป็นรูปธรรมในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพ เพื่อผลิตบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเป็นผู้นำ สามารถชี้แนะและชักจูงผู้อื่นไปในทิศทางที่เหมาะสมและถูกต้องได้ เพื่อความปลอดภัยและประสิทธิภาพในการดูแลผู้ป่วยสูงสุด ความหมายของทักษะภาวะผู้นำนั้นมีความซับซ้อนและเป็นนามธรรม บางครั้งมีความหลากหลาย ก่อนที่จะออกแบบการวัดและประเมินผลจึงต้องนิยามและกำหนดผลลัพธ์ทางการศึกษาตามสมรรถนะให้ชัดเจน เพื่อให้มีการจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลได้อย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

ทักษะภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคลที่ตั้งต้นจาก mindset ของภาวะผู้นำ คือ การมุ่งมั่นที่จะให้งานสำเร็จ และต่อเนื่องมาเป็นขั้นตอนของการชักจูงโน้มน้าว ทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยรักษาบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เพื่อให้งานใดๆ สำเร็จตามมาตรฐาน โดยทักษะนี้มีความคาบเกี่ยวกับการบริหารจัดการค่อนข้างมาก การกำหนดผลลัพธ์ทางการศึกษาจึงต้องคิดรวมออกมาเป็นสมรรถนะ ซึ่งมีการพัฒนาการกำหนดสมรรถนะที่หลากหลาย ในบทความนี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่ชัดเจนและนำไปใช้งานได้แก่ Medical Leadership Competency Framework ที่พัฒนาโดย the Academy of Medical Royal Colleges and NHS Institute for Innovation and Improvement จากสหราชอาณาจักร โดย framework นี้ใช้กันอย่างแพร่หลาย สามารถกำหนดสมรรถนะในหลักสูตรวิทยาศาสตร์สุขภาพได้ทั้งระดับก่อนปริญญาและหลังปริญญา ประกอบด้วย 5 สมรรถนะย่อยคือ

รศ. พญ.กษณา รักษมณี

ภาควิชาวิสัญญีวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

1. **แสดงออกถึงคุณสมบัติส่วนบุคคล** ซึ่งหมายความถึงการพัฒนาความรู้ความสามารถและข้อจำกัดของตัวเอง การบริหารจัดการตัวเอง การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการรักษามาตรฐานและความถูกต้อง
2. **การทำงานร่วมกับผู้อื่น** ได้แก่ การสร้างเครือข่าย การรักษาความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน การกระตุ้นให้ผู้อื่นมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของทีม
3. **การบริหารจัดการการดูแลผู้ป่วย** ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดของการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากร การจัดการคน และการจัดการประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน
4. **พัฒนาการดูแลผู้ป่วย** ได้แก่ ส่งเสริมการกระทำที่ส่งผลต่อความปลอดภัยของผู้ป่วย การประเมินภาวะวิกฤต กระตุ้นการพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง
5. **วางแผนจัดการทิศทาง** หมายถึง การระบุรายละเอียดและบริบทของการเปลี่ยนแปลง การประยุกต์ใช้ความรู้และหลักฐานเชิงประจักษ์ การตัดสินใจ และการประเมินผลลัพธ์ของการกระทำใด

การวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำ สามารถทำได้ทั้งภาพรวมในทุกสมรรถนะย่อย หรือแจกแจงระบุสมรรถนะย่อยตามบริบทของวิชาชีพได้ ในบางบริบทจะวัดประเมินเฉพาะทักษะการเป็นผู้นำทีมซึ่งเป็นสมรรถนะย่อยในบริบทเฉพาะก็ได้ ทำให้จับต้องได้เข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้มากขึ้น

การวัดและประเมินผลทักษะภาวะผู้นำในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพปัจจุบัน

ในปัจจุบันการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลของระดับหลังปริญญา ซึ่งเป็นสาขาเฉพาะทางในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพส่วนมากมีผลลัพธ์ของการฝึกอบรม การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลในเรื่องของทักษะภาวะผู้นำที่ชัดเจน โดยสอดคล้องอยู่กับสมรรถนะการดูแลผู้ป่วยในบริบทที่จำเพาะต่อสาขา และรวมกับทักษะ non-technical อื่น เช่น การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การบริหารจัดการงาน และการตัดสินใจ เนื่องจากหลักสูตรมุ่งเน้นการปฏิบัติงานและการฝึกฝนจากการดูแลผู้ป่วยจริง การวัดและประเมินผลมักทำในสถานการณ์จำลองและสถานการณ์จริง ยกตัวอย่างในหลักสูตรแพทย์ประจำบ้าน วิทยาลัยวิทยา ต้องผ่านสมรรถนะการให้ความระงับความรู้สึกผู้ป่วยในบริบทที่แตกต่างไป เช่น สำหรับการผ่าตัดช่องท้อง การผ่าตัดคลอด การผ่าตัดดมอง ในแต่ละบริบททั้งความรู้ ทักษะปฏิบัติ และการเน้นทักษะ non-technical ที่แตกต่างกันไปทั้งการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำและภาวะผู้นำ ซึ่งมีการเรียนการสอนและการวัดและประเมินเป็นระยะจากการดูแลผู้ป่วยตลอดหลักสูตร

ส่วนในระดับก่อนปริญญาในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการวินิจฉัยและการรักษาโรค รวมถึงการส่งเสริมป้องกันสุขภาพเป็นหลัก มีเพียงส่วนน้อยของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานในการปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยรวมถึงการทำงานเป็นทีมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์การดูแลผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนและวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำเป็นส่วนน้อย และยังขาดการประเมินอย่างต่อเนื่องระยะยาวเพื่อติดตามพัฒนาการ เช่น บัณฑิตแพทย์ต้องผ่านสมรรถนะการปฏิบัติการช่วยชีวิตผู้ป่วยขั้นสูงที่ผสมผสานความรู้ ทักษะปฏิบัติ ทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำและภาวะผู้นำ จัดทำในสถานการณ์จำลอง และอาจมีโอกาสดูวัดและประเมินเพียงครั้งเดียวตลอดหลักสูตร ทั้งนี้ มีการศึกษานับเสนอว่าการเรียนการสอนภาวะผู้นำนั้นใช้หลักการของ experiential learning ร่วมกับการกำกับดูแลที่ได้รับข้อมูลป้อนกลับ ไม่ว่าจะในสถานการณ์จำลองหรือสถานการณ์จริง ร่วมกับการวัดและประเมินที่มีแบบแผน จะช่วยพัฒนาทักษะภาวะผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ หากเราต้องการบุคลากรทางการแพทย์ที่มีภาวะผู้นำในอนาคต จึงควรเริ่มการจัดการเรียนการสอนและวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับก่อนปริญญา

บริบทของการวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำ

การวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำสามารถทำในสถานการณ์จำลอง หรือในการปฏิบัติงานจริงได้ โดยจะวัดและประเมินผลรวมกับทักษะทางคลินิก เช่น การปฏิบัติการช่วยชีวิต หรือจะวัดแยกออกมารวมกับทักษะ non-technical อื่น เช่น การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการตัดสินใจได้ แต่ไม่ค่อยมีการวัดทักษะภาวะผู้นำแยกออกมาทักษะเดียว เนื่องจากมีความคาบเกี่ยวกับทักษะอื่นอย่างใกล้ชิด และในการปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยจริง มักต้องใช้หลายทักษะผสมผสานกัน

การวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำอาจเริ่มต้นจากการประเมินระดับทักษะภาวะผู้นำด้วยตัวผู้เรียน หลังจากจบกิจกรรม ไม่ว่าจะสถานการณ์จำลองหรือการดูแลผู้ป่วยในสถานการณ์จริง แต่การวัดในลักษณะนี้เป็นการวัดการรับรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งจะขึ้นกับหลายปัจจัย รวมถึงทักษะในการ reflection ซึ่งบางครั้งไม่บ่งบอกถึงระดับของทักษะภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้เรียน การใช้เครื่องมือหรือแบบประเมินที่ออกแบบมาเพื่อวัดทักษะภาวะผู้นำอย่างแท้จริงสามารถใช้ช่วยทั้งในการวางแผนการจัดการเรียน

การสอนให้ตรง ใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการให้ข้อมูลป้อนกลับผู้เรียน และยังใช้วัดและประเมินผลได้อย่างตรงประเด็น

สิ่งสำคัญมากกว่าการวัดและประเมินทักษะภาวะผู้นำเพียงครั้งเดียว คือการวางแผนการวัดและประเมินอย่างเป็นระบบตลอดทั้งรายวิชาและหลักสูตร รวมถึงมีระบบติดตามเช่น portfolio เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ รวมถึงทักษะอื่นได้อย่างต่อเนื่องและเฉพาะเจาะจงต่อตัวบุคคล เพื่อสามารถผลิตบัณฑิตในหลักสูตรวิทยาศาสตร์สุขภาพที่มีภาวะผู้นำได้ตามผลลัพธ์ที่วางแผน

เครื่องมือและแบบประเมินภาวะผู้นำทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ

การใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการประเมินภาวะผู้นำในโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพ ทั้งแบบประเมินตนเองในภาพรวมของภาวะผู้นำ และแบบประเมินโดยผู้ประเมิน ซึ่งในส่วนน้อยเป็นแบบประเมินที่มุ่งเน้นเฉพาะภาวะผู้นำ เช่น Leadership Behavior Description Questionnaire (LBDQ) แต่ส่วนมากจะมีการประเมินทักษะ non-technical อื่นด้วย เช่น TeamSTEPS, Mayo High Performance Teamwork Scale และ Non-technical Skills for Surgeons ซึ่งรวมการวัดทักษะการสื่อสาร ทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ การตระหนักสถานการณ์ การจัดการงาน และการตัดสินใจร่วมด้วย ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ออกแบบมาอย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการศึกษาเพื่อหาค่าความเที่ยงและความตรง ผู้สนใจสามารถเลือกแบบประเมินที่ตรงกับบริบทตนเอง และนำไปใช้ในหลักสูตรได้ โดยมีข้อเสนอแนะว่าควรใช้แบบประเมินเดียวตลอดทั้งหลักสูตรเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันของอาจารย์ผู้สอน และผู้ประเมิน และสามารถอบรมผู้ประเมิน รวมถึงสร้างความคุ้นเคยได้ง่ายกว่า โดยแบบประเมินที่รวมหลายทักษะ ไม่จำเป็นต้องประเมินทุกทักษะในแต่ละครั้ง เนื่องจากผู้เรียนจะใช้ทักษะใดบ้างขึ้นกับสถานการณ์ หรือหากใช้เป็นเครื่องมือในการให้ข้อมูลป้อนกลับในแต่ละกรณีอาจเน้นแต่ทักษะตามโอกาส

ทั้งนี้ แนะนำให้ประเมินเป็นสมรรถนะการดูแลผู้ป่วย ซึ่งต้องประเมินรวมกับความรู้ และทักษะการดูแลผู้ป่วยทางคลินิก เนื่องจากในทางปฏิบัติแล้วเป็นสมรรถนะรวมที่ควรพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เพื่อการดูแลผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพและปลอดภัย

